

grad izbeglica

dragan velikić

1.

U sparnim noćima, kada su vrata i prozori Palate širom otvoreni, rasipničke varijacije promaje izvijaju visoke tonove u dnu poslednjeg krila zgrade, tamo gde pevushenje vetra prelazi u pisak isceden tankom pukotinom ispod vrata, pisak bagremovog lista među plavičastim Vilkovim usnama.

Nad slepim zrcalim Vilko šapuće jutarnju molitvu. Starac se okreće na stranu zveckajući federima. U vreći od jelenjske kože, koju Vilko nosi preko ramena, razaznaje šuplje ljuštore volaka, providne turbane priljepaka i puževa, tvrde loptice čempresa i divljeg kestena, glatke piljke sipinih kostiju i šljunak sa dna tirkiznih uvala Valcana i Stoje.

Bura maše razularenim maslinastim kopcima otkidajući stvrdnute komade maltera i seje pesak duž puste Via delle Rovine. U nemom defileu glave prolaznika njišu se kao vrhovi čempresa iznad zida Mornaričkog groblja. Opalne senke brodova miruju u luci i samo resko zvono tramvaja na padinama Monte Paradisa pomera nabore izduženih lica stanara Via delle Rovine.

Vestinom dostojnom vrsnog iluzioniste, poneo je u kartonskom sarkofagu kolekciju zanimljivih primeraka koje će kao brojanice prebirati u časovima razvučenim nad ambisom dana, otkrivajući beskrajne kombinacije gde se incestuoznom strašću mešaju zgarista borika i parfem »Cardinal«, utuljena plinska svetla fenjera Castropole i purpurni zidovi praške poslastičarnice, sivkasti deformisani kolotovi mirišljavih »Marmonta« i lepljiva pucad vodnjanske fragole, klempave bulke u poljima Valsalina i krute trepavice Zitinih devojaka.

Eksplוזija sarkofaga usled bezbrojnih mutacija – veličanstvenija od savezničkih bombi i festivalskih vatrometa, teatralnog potonuća »Viribus Unitisa« u pulskom zalivu i kobnih uvertira Antonija Smareglje – razduvaće kilometarska platna preko svih sedam bregova potapajući tvrde rubove u smaragdnom prstenu oko Fratarskog otoka i suštavoj makiji Sijane. A kada jednom, oslobođen samrtničkih kanona, oduva prašinu sa tisovih polica čiji model je poneo iz skromnog stana na San Policarpu, virtuoznom lakoćom nizaće pored Colinassijevih poslastičarskih eksponata rimske hramove i pepeljaste oklopnjače, vile admirala i ogromne pinije. I pre nego što crni klobuk kišobrana natkrrije nebo probijajući ostrim žbicama vunaste balone magle na Monte Paradisu, Musilu i Gastagneru, zanemoćali starac Karlo Kuster razumeće tajanstveni smisao reči koje je u bunilu govorio profesor Berlitz škole u Puli daleke jeseni 1904. godine. Na dnu uništenog sarkofaga pojavljuje se maketa grada raskošnija od vizionarskih ekstaza Viktora Domaszewskog.

2.

Kada je Vilko, pravim imenom Wilhem vom veichenblauen Wald, napustio svoj zemaljski oblik čuvara stana austrijskog činovnika i pritažen kao vodeni žig, veran lozi Kustera još od vremena kada je Franz Kuster poneo maskotu od terakote iz dvorišta na periferiji Praga i ogrejao njegove obraze blagim istarskim suncem, dakle, u tom za Karla sudbonosnom trenutku, pojaviše se majušne Vilkove stope na platnima što su kao slapovi izvirala iz pukotine neba, stope poput tačkastih uboda u ušećenom snegu Colinassijevih eksponata.

I sada, dok jednom nogom još u snu njuši oštar jutarnji vazduh, Karlo oseća miris

smolastih suza u rošavim deblima pinija i borova, nazire zamagljenim očima srebrnast pokrov arisa i plamen bukovih šuma, sve ono što je Vilko poneo iz svoje prapostojbine. U Istri nema dubokih modrih šuma i vekovi će proći pre nego što Vilko pronade novo sklonište.

3.

Okupljeni u jata, njihova prozirna planktonska tela vrve vazduhom, zastirući otrovni mihanjem zenice usnulih. Ta davolska vojska lomi koplja u zaledenim beonjačama, provaljuju u lelujave prostore snova šarajući užarenim mačevima nakazne likove, potpaljujući krv spavača i ostavljajući tačkaste ubode na čelu.

U hladnoj sobi, gde prozori osuti kišom samo pojačavaju teskobu, mladi profesor Berlitz škole stoji pored usnule žene. I pre nego što zaroni u tmurni decembarški dan, sladostrastični će izmeriti njeno telo ne propuštajući da u naborima širokih gaća zamisli dugu žutu prugu i dve-tri mrljice kao zrna kafe.

Danas, konačno danas idemo, kaže šapatom i ogrnut tankim čebetom odlazi u kuhinju. Još sinoć je pogledao stan u Via Medolino. Rupa kao i ova, ali ima peć, dakle, topli rupa, kao meka vulva njegove žene, raščepljena, nabodena na rog. Uzbuduju ga besedne reči koje izgovaraju ta mala devojačka usta, modar jezik koji odapinje tvrde konsonante. Ima nešto u meni što se dopada ženama, kaže i spušta izlupan plehani čajnik na plavičast plamen gasa.

Nekoliko dana kasnije, u toploj sobi u Via Medolino 7, udišući miris jake kafe, pišace Stanislavu: Njena napačena duša umire u memli ove rupe. Ta čudesna melanholična Androgena sve čini ne bi li me zadržala u svojoj blizini. Sinoć je opet bila kod nas i pomagala Nori da zgotovi neko talijansko jelo. Kad duva jugo u gradu se oseća trulež: prezrelo voće u korpama koje ostavljaju na groblju Monte Ghira. Reći, samo me reći mogu spasiti. Artičoke, ravioli, fuži... Uveče, kad tonem u san, šapućem imena, nazive ulica i plaža.

4.

Kad se u podne posle terapije vrati u svoju sobu, u dno poslednjeg krila zgrade, gde noću razigrana vojska davola zvizdi u pukotinama zidova, Karlo će jednim pokretom ruke povući vreteno, zatalasati strunama i bezdan tame prekriti šarenim platinama. Brojni kalemovi, od onih najmanjih, veličine palca, sa bleđim koncem za nijansiranje zenica i noktiju, pa sve do velikih poput brodskih dimnjaka što kilometrima vunenih navoja tkaju oblake i penušave talase, sada miruju, jer tromo oklopnjače su otplovile ili uz počasne eksplozije potonule u pulskom zalivu. Penušav trag kao venac visibaba vodi u aleje Monte Ghira gde se noću okupljaju ljudi osetljivih struna dubeci ukooćenim pogledima bezbojne taloge u sivom kamenu.

Grad senki otvara svoje kameno srce: na rošavoj kruni Arene lebdi umirući pogled Krispija, zaverenika protiv oca Konstantina koji mu se odužio carski: ubija ga i podiže velelepni spomenik. Duž snažnih pilona Zlatnih vrata blude umorne oči Michelangela. U gradu gde mrtve plitko zakopavaju, kako veli fiorentinski pesnik, kužni vazduh mami duhove umrlih. Samo pacovi, ravnodušni na dodire senki, vekovima održavaju život u gradu. Oštri koraci kratkovidog pesnika koji je jedne daleke zime žurno ulazio u zgradu Berlitz škole još uvek odjekuju pod Sergijevim slavolukom.

Grad pulsira u grudima i kratkovid pesnik kudgod hodio nosi u sebi luksuzne zgrade Grafton Streeta i bedna predgrada crkve i bordele, ugojene vlasnike pabova i elitne prostitutke iz Monta. U sećanju je sačuvala sve trivijalnosti Dablina, izloge i novinske oglase, zvuk vergla i baburaste noseve pijanica, »street furniture« (julični nameštaj) kako je govorio svom prijatelju u Puli, austrijskom inženjeru Franzu Kusteru, nasledniku slavnog vizionara Viktora Domaszewskog. Sa lakoćom je u mislima obilazio trgovine duž Talbot Streeta i uzvikivao imena njihovih vlasnika, ali u prohladnom nedeljnom jutru na terasi hotela »Nep-tun« na Brionima ne nalazi volšebne reči koje bi razvedrile lice Amalije Globočnik, te čudesne melanholične Androgene kako ju je nazivao u pismima Stanislavu.

Pesnik čuti i vrhom jezika topi mrvicu kozjeg sira splejenu na nepcu. Sačuvaće je i ponuditi svome junaku u obliku sitnih začu-kastih kristala urina, u ukusnim prženim svinjskim bubrezima. Melanholična Androgena prati ga kao senka i u Trstu, da bi pola veka kasnije u svom zagrebačkom stanu budila dane provedene u pulskoj Berlitz školi i čudnim aluzijama gradsku tajnu o pesniku koji je verovao da ima nešto u sebi što se dopada ženama.

5.

Jesen u Pulu stiže sa poznoavgustovskim kišama razlivajući memljiv dah južine u grimiznoj makiji i alejama Monte Ghira. Senke bivaju kraće, a žuta svetlost dodiruje samo kreste pinija na Kaštelu i toranj Mornaričke crkve.

U oktobru grad je još uvek topao i ot-pulsira dalekim odjekom leta, zapaknut gustim mirisom lovora i kasnih ruža, ali veliko vašarište je iščezlo rimskim krvotokom – Via Flavijom i Via Tarsaticom – noseći u porama tanke severnjačke kože zagasite senke maslina i pesmu popaca. Jutra su bleđa, a sunce sporo topi maglu na Castagneru i Verudi.

Jednog takvog jesenjeg dana, gutajući nemirnim pogledom bakrenu makiju i ćeljni štiti zaliva, omeškšan patnjom izbeglice, ali i ohrabren rečima mlade gatare iz vrsarske krčme, stigao je u Pulu, kočijom iz Vrsara, legendarni ljubavnik Giovanni Giacomo Casanova de Seingalt. U Puli će otkriti da iz Vrsara nije poneo samo oštar ukus refoška, već i nešto jasniji trag tri-pera. Lutaje smrdljivim i mračin ulicama tog napuštenog grada »citta dei cadaveri« (grada leševa) – kako u očaju krstiše Pulu mletački providuri topeći život u olovnim jutrima kad je otrovni dah umirućih zastirao plave vrpce neba nad tesnim ulicama. Uplašen pijanim stražarima malobrojne mletačke postave i malaričnim prostitutkama, poplavom štakora i kužnim isparenjima, te konačno protumačivši reči vrsarske gatare kao opaku prevaru, Casanova se posle devet paklenih dana otišao prvim brodom put Kvarnera.

Jesen je i kada u Pulu stiže Joyce, kasnog oktobarskog dana, vaporetom iz Trsta. Sa njim je i Nora Barnacle. Boja pulskog zaliva u sumrak toplijeg je kolorita od površine mora što se vidi sa prozora kule Martello u Sandymountu, seocetu na južnoj strani dablinskog zaliva.

U jesen kada burin povija čekinjastu makiju na brežuljcima i baca penušave lepeze na hridi Stoje i Valelunge, senke se uznemire pred nagoveštajima zime. Ipak, ledeni vetrovi samo ivicom plašta dodiruju grad u dnu zelenog jezička Istre.

6.

Linija koju će na karti Evrope ispisati irski pesnik vodi od Dablina preko Ciriha i Trsta u Pulu. I danas to je putokaz ljudima osetljivih struna, a početkom veka Dablin, Ciriha, Trst i Pula imaju najviše samoubica u Evropi.

Dolaskom u Ciriha u zoru 11. oktobra 1904. godine, jedan brbljivi prolaznik preporučio

je mladom paru »Gasthaus Hoffnung« (Pansion Nada) u Reitergasse 16. Kada se jedanaest godina kasnije Joyce nastani u Cirihi, ne bez čuđenja pomešanog sa ganu-tošću otkriće da je ime pansiona prome-njeno u »Gasthaus Doeblin«.

U Puli irski pesnik večeri provodi u ka-feu »Miramar« u društvu Alessandra Francinija i Franza Kustera. Posećuje biblio-teku Vojne bolnice na Verudi. Ipak dosada zaboravljenog grada preplavljuje ga one-spokojavajućim mirisom južine. Čini mu se da je oduvek u tom dosadnom vojnom nase-lju gde samo daleka ivica neba budi radost.

Od prvog časa kada je sa palube vapo-reta ugledao pulsku rivu predosetio je da tu počinje pomorska Sibirija. Mrzrim tu katoličku zemlju sa stotinu rasa i hiljadu jezika, kojom vlada najkorumpiranija dvorska kuća u Evropi, zapisuje jednog popodneva u svom stanu u Via Medolino.

Iako je mrzeo grad koji je samo usputna stanica na njegovom putu u Evropu, Joyce je u pomorskoj Sibiriji proveo mnoge ugodne časove. Pustio je zulufe i ugojio se nekoliko kilograma. Popravlja zube u Mor-naričkoj bolnici i uživa u italijanskim je-lima. Sa zidina Kaštela sanja sutone u Sandymountu. Sablasni lik žene koja mu se pri-vida na prozoru kuće u Campo Marzio isto-piće se u bujici toplih slavenskih reči. Ost-aje samo sećanje na grotlo, kužna ispare-nja i kulise nekog drugog grada.

7.

Strmi put što se odvaja od medulinske ceste, i kao puzavica nestaje u zelenim st-aniolima borova na Gregovici, dodiruju žutu kuću nad kojom se u nepreglednim tala-sima valjaju iskrivljena modra lica što jeca-jima kidaju krute latinske rečenice rada-juće se kao varnice iz umornog pogleda pro-fesora Bertoša. Omamljen polifonijom kri-stalnih glasova i mirisom borova spušta se u duboke slojeve grada iznoseći na površinu »street furniture«, kako bi rekao irski pesnik.

Uzalud su mletački providuri dolazili u Istru pokušavajući da premere zemlju, utisnu jasne mede u tamne pergamente. Bolest, zapara i pustoš krenuli su njihovu snagu, slabili im misao i jedino što su ti očajnici iscedeni malarijom želeli beše da što pre pobegnu u grad na lagunama. A kada bi im naslednik stigao, krepkog duha i bistra pogleda, hvatao se u koštac sa bez-voljnim, grozničavim seljacima, i pre nego što bi se navršio kvartal kukao je zbog le-njih geometara verno izveštavajući Mletke: »Veoma sumnjam da će se u ovo godišnje doba nešto moći uraditi, pogotovo u ovom najjužnijem delu Pokrajine, pa ću pokušati da započnem u gornjem delu gde će biti mnogo lakše«. Tako piše u svom izveštaju Senatu u jesen 1611. godine rašporski kape-tan Pietro Bondumier. Mučen cirevima na nogama, malaričnom groznicom i šulje-vima, Bundumier razvlači svoj boravak u Istri dok konačno godinu dana kasnije ne dobije dozvolu za povratak u domovinu.

Njegov zamenik, jedan u dugačkoj koloni mučenika, providur i inkvizitor Istre, Fran-cesco di Priuli, krivicu svaljuje na pleća ubogog geometra Camilla Bergamija pi-šući Senatu da »istinu govoreći sem što je loš u svojoj profesiji, još je lošiji u inženjers-koj profesiji, budući da je već zašao u šezde-

sete godine i da ima mladu ženu i, koliko znadem, veoma lepu, pa je na nju ljubomo-ran. Zapušta rad i svoje obaveze i često od-lazi u Motovun, gde ima kuću i gde se, kako čujem, i sada nalazi«.

Ta »strahovito umorna država«, kako je Veneciju nazvao profesor Bertoša, »lomila se i na takvim stvarima kao što su neki li-jeni, neodlučni i umorni rektor, neki prehlade-ni i iznemogli geometar koji čitavu go-dinu liječi svoje zdravstvene indispozicije i ne preuzima na vrijeme posao od velikog javnog značenja, neka mlada i lijepa žena, neki stari muž kojega ljubomora sprečava

da se svestranije i savjesnije posveti radu«.

Karlo Kuster povlači vreteno i pod belim platnima nestaju pijani malarični vojnici i umorni providuri, ukoceni austrijski ofi-ciri i njihove dame od kaučuka, rimski le-gionari i tamnopute afričke robinje, izdu-ženo lice njegovog oca Franza, samotnjaka koji je verovao da su žene samo deo name-štaja – street furniture – u životu muška-raca. Pisak Vilkovog glasa, zaštitnika loze Kustera, odjekuje u sluhu kao pesma po-paca u izgoreloj travi Valsalina.

(odlomak iz romana)

koji rasplet se piscu/čitaocu priče više dopada?

milan orlić

I vrapci već znaju da je umor posledica zatrovanja mišića mlečnom kiselinom. Ako to znaju čak i vrapci, njih prožduru mačke koje su u većinom ratu sa psima a oni su čovekovi najbolji prijatelji (izuzimajući, naravno, knjige) zašto to ne bih znao i ja? To zna-je mi je umorom sada neophodno da bih započeo priču. Razlog više: došla je Lu i moram biti odmoran. (Nju neću posebno predstavljati uvaženom čitaocu) piscu; o njoj se već ponešto zna iz mojih ostalih priča. Kad sam *izmislio* ovu epizodnu junakinju, nisam ni slutio da će se zaljubiti u mene). Navratila je da je obljubim, obležim, kao Zevs Heru i zbog još nekoliko glagola od kojih će prosečnom čitaocu/piscu srce jače zakucati a di-sanje se ubrzati. Cim je otišla, skljkokao sam se u krevet. Umor je bio jači, rekao bi ne-poznati autor. Ali nisam mogao da zaspim. Nedostajale su mi konvencionalne ovce, kao što nekim piscima/čitaocima manjka konvencionalna lula. (Za čin pisanja/čitanja, razume se.) Pošao sam da ih tražim i obreo se u ništa manje konvencionalnom lavi-rintu. (Recimo, sličnom onom sa Krita u kojem je Tezej ubio Minotaura ili onom iz Grada Besmrtnika.) Pretražio sam svaki pedelj zemlje i po savetu starog dobrog pes-nika zavirio u svaki ugao, u sebe, pogledao da nema eksera, da nema lopova, da nema kukavičjih jaja. Nisam našao nijedno stado ovaca. Nalazio sam isključivo ovce, a to nije ono što mi je potrebno. Od napora sam ogladneo, iako verujem da bi, sa stilske tačke gledišta, bilo bolje reći samo: ogladneo sam. Najpre htjedoh da i slovima zakoljem jednu ovcu i ispečem je na ražnju. Ali, gde bi *takvo* ponašanje vremenom odvelo? Istrebljenju ovaca. Posledica bi bila hronična nesаница. To bi utanjilo moje ionako tanke živce. Nervna istrošenost uslovlila bi neku grub grešku. Zbog toga bi neko stradao. Možda bi dalje nizanje uzroka i posledica dovelo do propasti čovečanstva? Iz predostrožnosti sam morao što pre da izadem iz lavirinta. Nisam znao način na koji bih to učinio. Oči-gledno, teškoće su se umnožavale. Plan lavirinta je u unutrašnjem džepu sakoa, a njega sam ostavio na ulazu. Nije to propust. Da sam kaput poneo, plan bih proučio i, uz sve (ne)predvidene teškoće karakteristične fabulacije, ubrzo izašao. Time bi priča *ili* kre-nula tokom suprotnim mojim namerama (činilac namere pisaca/čitaoca obično nije preporučljivo zanemariti) *ili* ne bi bila napisana. Stoga, pokušao sam *hladno* da razmislim, ali sam odustao jer sam na sebi imao samo pidžamu. Nešto sam, ipak, morao da učinim. Zaletao sam se, probao glavom kroz zid. TRAAAAS! Našao sam se u lokvi krvi. Pobesneo sam. Zar se neko, i pored moje zabrane, usuduje da kolje ovce! Spirajući penu besnila sa njuške, shvatio sam da je bes neopravdan, jer je krv bila moja a ne ov-čija. Lepo me je mama savetovala: sine, nemoj glavom kroz zid. Ali, ja sam pušio, lagao, džepario i krao, kockao i tukao se, rečju, bio divlje i neposlušno dete. Kasnije, kad su me pripitomili, postao sam *rdavi* i *nedopečeni* hegelovac, što konkretno znači da sam (pogrešno – doslovno shvatajući Hegela), zidove smatrao prividom. Eto, to je uzročna veza moje biografije i moje lokve krvi. Možda nije sve izgubljeno? Možda postoji klupko konca, crvena nit koja će me izvesti iz lavirinta? U tom slučaju, morao bih da ubijem čudovište, izadem iz lavirinta, ukrcam se u ladu, uplovim u bračnu luku, u mrač-noj luci učinim sve što se u bračnim/mračnim lukama čini, itd. A taj rasplet mi se ne sviđa. Mogao bih da navedem 1001 razlog za bitno manje noći. Npr. patim od morske bolesti i ne podnosim putovanja brodom, ne verujem u monogamiju, priču mogu okon-čati i bez tih peripetija i sl. Rasplet koji bi mi se više dopao? Pretpostaviću da u nekom od najzabittijih hodnika, igrom slučaja, pronađem telefon. Javiću se Lu. Neću je zateći kod kuće, ali meni to neće smetati da malo porazgovaramo. Zašto da ne? Posle kraćeg ubedivanja, otići će do ulaza lavirinta, uzeti rečeni plan iz pomenutog sakoa, izdiktirati mi ga... i ja ću konačno skinuti tu bedu s vrata. (Čini mi se da je idiom – skinuti bedu s vrata – donekle u skladu sa opisanim stanjem stvari.) Da, ovaj rasplet mi se više do-pada. Ostaju još ovce i nesаница.

ilkov povratak

jovan strezovski

Julska pripeka; kroz dan je prolazila ve-lika vatra od koje je vazduh treperio; in-sekti koji bi preleteli sevnuli bi kao upa-ljeni i ugasili se; selo je bilo pustó, zamrlo. Konj je s mukom teglio kola po neravnoj džadi, znojio se od vrućine i tegljenja. U ko-lima je sedelo nekoliko seljaka koji su se

vraćali iz grada. Zaklanjali su glave od sunca granama koje su lomili sa drveća pored puta.

U kolima je sedeo i Ilko, Milov otac, koji se vraćao iz sveta kojim je dugi niz godina lutao. Iz sela je otišao vrlo mlad. Oženio se veoma rano, po majčinoj želji koja je htela

da ga što pre udomi da bi imao ko da preuzme brigu oko kuće i imanja posle očeve smrti. Ali ilka nije privlačila ni kuća, ni imanje, ni žena, nego – svet. Ta želja za skitanjem mogla se kod njega primetiti još dok je bio dete, dok je pravio svoje prve ko-rake, kada su mu, prema starom običaju, prilikom prelazjenja praga, kuće da bi izišao i prošetao po dvorištu, stavili razne predmete ispred njega: čekić, mistriju, te-steru, sekiricu, knjigu, oglav, štap i druge stvari da bi, prilikom prelazjenja praga, uzeo nešto u ruke – da bi se videlo šta će ga privlačiti u životu kad poraste, za šta će se opredeliti. Ali on ništa od tih stvari nije